

Hrvatsko filološko društvo - Rijeka

RIJEČ
časopis za filologiju

Uredništvo:

dr. sc. Dragomir Babić (Rijeka)
dr. sc. Goran Kalogjera (Rijeka)
dr. sc. Milan Nosić (Rijeka)
dr. sc. Francka Premk (Ljubljana)
dr. sc. Agnieszka Spagińska-Pruszk (Gdańsk)
dr. sc. Mirjana Strčić (Rijeka)

Glavni i odgovorni urednik:
dr. sc. Milan Nosić

RIJEČ izlazi dva puta godišnje

UDK 80 (05)

ISSN 1330-917X

Rijeka	2001.	god. 7.	sv. 1.	200 str.
--------	-------	---------	--------	----------

UDK 80 (05)

ISSN 1330-917X

RIJEČ

časopis za filologiju

HFD

RIJEKA 2001.

čitatelja mijesaju se s imitacijom novinskog stila i birokratskog jezika. Osobito je zanimljiv utjecaj neposrednog televizijskog prijenosa sjednica Sabora na jezik pisama, primjerice, vrlo rado i često koristi se sintagma "ispravak krivog navoda".

Posebnu ulogu igraju redakcijski naslovi, osobito u *Večernjem listu* (V. L.) koji naglašavaju najatraktivniji dio pisma i često ga senzacionalistički ističu u skladu s uobičajenom praksom lista. Druge novine *Vjesnik* (VJ.) suzdržanije su u skladu s profilom lista koji zagovara ozbiljnost. No i u njima je moguće zamijetiti slična jezična, stilska i sadržajna obilježja pisama čitatelja.

ZAKLJUČAK

Istraživanje je pokazalo da su pisma čitatelja u dnevnim novinama odraz aktualnog stanja u zemlji, da država ne funkcionira na zadovoljavajući način i da su čitatelji, ili oni koji pišu u njihovo ime, tom činjenicom veoma iritirani, što iskazuju svojim izborom riječi. Čitatelji žele živjeti u drugačijoj zemlji, i iako njihove predodžbe ponekad djeluju smušeno, posve ja jasno da se oni ne mire s postojećim stanjem. Pisma čitatelja svjedoče ne samo o jezičnom nego i o komunikacijskom trenutku društva pa se stoga mogu promatrati i kao politički tekstovi.

I na kraju, završavam citatom iz uvodnika *Vjesnika* i riječima iz pera glavnog urednika koji piše:

"Ali Hrvatska još nije takva, i zato njena politička, a pogotovo medijska scena ponekad djeluju tako histerično i netolerantno." ([2], 1)

LITERATURA

- [1] Bucher, Hans Jürgen: *Pressekommunikation. Grundstrukturen einer öffentlichen Form der Kommunikation aus linguistischer Sicht*, Tübingen, 1986.
- [2] Fijačko, Krešimir: *Povratak novinama*. "Vjesnik", god. 4., Zagreb, 21. 5. 2001., str. 1.
- [3] Püschel, Ulrich: *Zwischen Modernität und Tradition. Die Anfänge der Leserbriefkommunikation in der Zeitung*. U: *Sprachgeschichte und Sprachkritik. Festschrift für Peter von Polenz zum 65. Geburtstag*. Berlin, 1993., str. 69. - 88.
- [4] *Überredungen in der Presse. Texte, Strategien, Analysen*. Berlin, 1994.

ZUSAMMENFASSUNG

Aufgrund von einem Korpus von 596 Leserbriefen, veröffentlicht in den elektronischen und klassischen Ausgaben von zwei Zagreber Tageszeitungen - *Večernji list* und *Vjesnik*, untersucht die vorliegende Arbeit diese Art der Gebrauchstexte. Dabei geht die Analyse in drei Richtungen. Zum einen interessiert sie sich für die kommunikationsmässigen Besonderheiten dieser Texte, zum anderen für ihre Beziehung zur Aktualität der Alltagswirklichkeit und zum dritten für ihre sprachlich - stilistischen Eigenschaften.

UDK: 811.163.42'373
Izvorni znanstveni rad

ANITA HRNJAK (Zagreb)

O UTJECAJU STRANIH JEZIKA NA STVARANJE NOVIH FRAZEMA HRVATSKOG JEZIKA

Danas je u frazeologiji dominantan utjecaj engleskog jezika, a novi frazemi nastaju prenošenjem iz drugih jezika u hrvatski bez prijevoda, potpunim ili djelomičnim kalkiranjem, te unošenjem u sastav frazema stranih komponenti, u većoj ili manjoj mjeri adaptiranih i ukorijenjenih u sustavu hrvatskog jezika. Određeni broj takvih frazema nikad neće izići iz okvira podstandardne ili regionalne frazeologije, ali veći stupanj ukorijenjenosti u sustavu hrvatskog jezika stranih elemenata kao komponenti povećat će mogućnost njihova širenja i smanjiti njihovu stilsku obilježenost.

1. Tijekom cijele svoje povijesti hrvatski je jezik dolazio u dodir s mnogim jezicima koji su u njemu ostavljali svoje tragove, pa ne čudi da i danas, u doba snažne globalizacije i stalnog ispreplitanja kultura, najveći broj lingvističkih istraživanja koja se bave hrvatskim jezikom nailazi na tragove međujezičnih dodira na svim njegovim razinama. S obzirom na povijesne i kulturne prilike hrvatski je jezik bio u dugotrajnim odnosima s nekoliko jezika, ali znatniji utjecaj na njega su, osim latinskog i grčkog, imali talijanski i njemački jezik. ([9], 197) Danas je hrvatski jezik otvoren prema utjecajima mnogih jezika, ali vodeće mjesto nedvojbeno zauzima engleski jezik. S obzirom na činjenicu da je leksik najotvoreniji dio jezičnog sustava, najčešće se govori o utjecaju stranih jezika na leksičkoj razini, ali on je u velikoj mjeri vidljiv i u frazeologiji, pa je nakana ovog rada reći nešto više o pojavi stranih elemenata u novijoj hrvatskoj frazeologiji. Zbog velikog broja novijih hrvatskih frazema nastalih pod utjecajem stranog jezika, u ovom ću radu analizirati samo dio prikupljenog korpusa.¹

2. Frazeologija je u svom najvećem dijelu nacionalna, tj. odražava folklor, vjerovanja i način života naroda u kojem je nikla, ali ne može se zanemariti ni međunarodni sloj

¹ Frazemi sa stranim elementima dio su korpusa koji sam prikupila pretraživanjem hrvatskih web-časopisa, dnevnog tiska, časopisa namijenjenih mladeži, interneta, te bilježenjem frazema emitiranih u radijskom programu zagrebačke stanice "Radio 101".

frazologije, preuzet iz različitih izvora u više drugih jezika. ([11], 10) Pritom se frazemi prenose iz jednog u drugi jezik na dva osnovna načina: jedan je izravno besprijevodno prenošenje, a drugi čini potpuno ili djelomično kalkiranje. ([11], 11 i [14], 39) Tako u međunarodnom sloju hrvatske frazeologije pronalazimo neprevedene frazeološke izraze iz latinskog (*alter ego, persona non grata, modus vivendi, deus ex machina* i dr.) i različitih živih jezika (npr. iz engleskog: *fair play*; iz francuskog: *enfant terrible*; iz talijanskog: *salto mortale* itd.), te niz potpuno ili djelomično kalkiranih frazema (potpuni kalk je npr. *baciti rukavicu* prema franc. *jeter le gant*, a djelomični kalk je npr. *progutati pilulu* prema franc. *avaler la pilule*). Međutim, utjecaj stranih jezika na frazeologiju nije vidljiv isključivo u međunarodnom sloju hrvatske frazeologije. U novijoj hrvatskoj frazeologiji pronalazimo niz frazema koji nisu rezultat besprijevodnog prenošenja iz stranog jezika ili kalkiranja, a sadrže jednu ili više stranih komponenti, u većoj ili manjoj mjeri ortografski, fonološki i morfološki adaptiranih i ukorijenjenih u sustavu hrvatskog jezika. Pritom frazemi koji u svom sastavu imaju strane elemente s nulnim ili malim stupnjem adaptacije ostaju u okvirima podstandardne frazeologije ili nose snažnu stilsku obilježnost, dok veći stupanj adaptacije i ukorijenjenosti stranih komponenata frazema povećava mogućnost njihova pojavljivanja u stilski neutralnom govoru ili tekstu pisanom standardnim hrvatskim jezikom.

3. U daleko najvećem broju novijih frazema vidljiv je utjecaj engleskog jezika. Dominantan utjecaj engleskog jezika razumljiva je posljedica života u vremenu interneta i rastuće globalizacije, te svijetu u kojem engleski postaje *lingua franca*, jezik bez kojeg je nezamislivo sudjelovanje u političkoj, poslovnoj, znanstvenoj i drugim sferama suvremenog života.

3.1. Frazemi u kojima je vidljiv utjecaj engleskog jezika uglavnom sadrže po jedan strani element kao komponentu.

3.1.1. Neki frazemi sadrže kao komponentu anglicizme koji su već duže u upotrebi i adaptirani su u sustavu hrvatskog jezika. Takvi leksemi prošli su proces transfonemizacije i transmorfemizacije, a ne pišu se izvorno, već prema engleskom izgovoru ili ortografiji, što je u skladu s hrvatskim pravopisom.²

Velik broj takvih frazema povezuje sport kao područje koje je poslužilo kao motivacija pri frazeologizaciji. Frazem *naći se (biti) u ofsajdu* sa značenjem 'naći se (biti) uhvaćen u kakvoj nedopuštenoj radnji ili na nedopuštenom mjestu' ima u svojoj podlozi sliku igrača nogometa koji čini prekršaj jer se nalazi u nedopuštenom položaju u odnosu na druge igrače. Temelj za izgradnju značenja frazema *udariti koga iz volje* 'udariti koga svom snagom' i *sjesti (doći) kome na volj* 'omogućiti kome dobru priliku za postizanje kakva cilja' čini komponenta *volj* kojom se u sportovima s loptom označava udarac pri kojem se lopta udara prije nego što dotakne zemlju, čime se postiže iznimna brzina i jačina udarca. Sportska odjeća kojom se označava pripadnost nekoj sportskoj momčadi čini osnovu frazema *mijenjati/promijeniti*

(politički) dres sa značenjem 'neočekivano mijenjati/promijeniti političko opredjeljenje'. Za frazem *činiti/učiniti (dogoditi se i sl.) u foto-finišu* 'činiti/učiniti (dogoditi se i sl.) u zadnji čas' bitan je anglicizam *foto-finiš*, kojim se označava fotografska snimka završetka natjecanja (uobičajeno u atletici) koja pomaže pri određivanju poretka natjecanja.

"Pitam se", nastavio je dr. Tuđman, "kako bi završio naš Domovinski rat da smo, recimo, poništili oslobađanje Knina jer je 7. varaždinska bila u ofsajdu?" (<http://www.feral-tribune.com>)

Sada je jasno zašto je kod proglašavanja rezultata Milan Šećković naglasio da je Ivana Petković titulu Miss Hrvatske izgubila u foto-finišu za samo četiri boda. (HNK³)

Zanimljiv je i niz četiriju frazema ovog tipa: *ponašati se (biti) kao šerif*⁴ 'bahato se ponašati, uzimati vlast u svoje ruke', *lokalni šerif* 'osoba koja na nekom području uzima svu vlast u svoje ruke, bahato se ponaša', *uzeti čiji skalp* 'ošteti, kazniti, uništiti koga; osvetiti se kome', *tražiti čiji skalp* 'tražiti kaznu ili osvetu za koga'. Semantički talog pomoću kojeg se gradi njihovo značenje utemeljen je na prototipnom poimanju života i zakona američkog Divljeg zapada, koji je u svijesti pojedinca stvoren posredstvom brojnim američkim filmova s tom tematikom.

Dio poslanika Europskog parlamenta traži skalp Kristosa Paputsisa, grčkog člana Komisije zaduženog za turizam i program nuklearne sigurnosti. (HNK)

3.1.2. Unutar prikupljenog korpusa pronašla sam i frazem u čijem sastavu kao komponentu pronalazimo anglicizam koji su već duže u upotrebi i prošao je proces transfonemizacije i transmorfemizacije. Ako se pojavljuje samostalno, u pisanom ga tekstu možemo naći i u izvornom i u fonetiziranom obliku, dok sam ga u sastavu frazema pronašla samo u izvornom obliku. Riječ je o frazemu *dobiti (dati i sl.) time-out* sa značenjem 'dobiti (dati i sl.) predah, vrijeme potrebno za razmišljanje, za donošenje kakve važne odluke'. Njegovo frazeološko značenje motivirano je činjenicom da u momčadskim sportovima postoji obvezni prekid u igri radi odmora i konzultiranja trenera s igračima.

Ta činjenica, dakako, ide na ruku ne samo stranci na vlasti - dobila je neophodni time-out i smirila visoko dignutu predizbornu loptu - nego i oporbi. (HNK)

3.1.3. Postoje i frazemi koji kao komponentu sadrže anglicizme koji nisu u potpunosti ukorijenjeni u sustavu hrvatskog jezika, o čemu svjedoči kolebanje u njihovu pisanju između izvornog i hrvatskog pravopisa. U pisanoj praksi takve frazeme pronalazimo s obje varijante

³ HNK = hrvatski nacionalni korpus.

⁴ Pronašla sam i jedan primjer upotrebe proširene varijante ovoga frazema:

"Vrlo je jasno da smo doista prepitomi za ukus "demokrata", koji žele nadzirati cijeli svijet i u svakoj se neovisnoj državi ponašati kao šerif u saloonu, vitlajući pištoljem i prijeteći neposlušnicima." (Hrvatsko slovo, 156, 17. 4. 1998.)

U ovom je primjeru druga strana komponenta piše u izvornom obliku, iako u hrvatskom jeziku postoji potpuno adaptirani anglicizam *salun*.

² "U slučaju kad anglicizam doista nema domaće zamjene savjetuje se pisanje engleske riječi u njenom fonetiziranom liku; tj. liku prema engleskom izgovoru, jedino se elementi koji ne postoje u hrvatskom jeziku znatno mijenjaju, npr. $w = v, y = i$ itd." ([13], 338)

pisanja anglicizma. Pritom se izvorno pisana engleska riječ unutar frazema često stavlja u navodnike što znači da govornik osjeća da se radi o stranom elementu.

Frazem *biti u speedu* pronalazimo u dva značenja 'biti u stalnom pokretu, živjeti brzo i energično' i 'proživljavati snažne emocije'. Možemo ga povezati s anglicizmom *spid*, nastalom prema engleskom *speed* 'brzina, žurba', kojim se u narkomanskom žargonu označava amfetamin, stimulativna droga koja pojačava percepciju i potiče raspoloženje, budnost i aktivnost, kao i osjećaj koji ta droga proizvodi.

Zanimljiv je frazem *biti (naći se i sl.) u autu/outu* s dva značenja 'biti isključen iz čega, ne biti aktualan' i 'biti psihički odsutan'. Ovdje trebamo uzeti u obzir činjenicu da u hrvatskom jeziku postoji potpuno adaptirani anglicizam *aut* koji je proširenjem značenjskog polja u odnosu na englesku riječ dobio značenje 'dio sportskog terena izvan crte igrališta', ali i anglicizam *out* koji ima oblik nastao kombinacijom izvorne ortografije i izgovora, a pojavljuje se samo u frazemu *biti out* 'biti zastario, ne biti aktualan'. Dva moguća načina pisanja navedenog frazema najvjerojatnije su posljedica kontaminacije dvaju frazema sličnog značenja: *biti u autu* i *biti out*, iako razlog možemo tražiti i u izbjegavanju homonimije između frazema *biti u autu* i slobodne sveze riječi *biti u autu* (vozilu).

Belgijanci se nisu najbolje snašli nakon primljenog pogotka, nekoliko minuta bili su "u autu". (<http://sport.iskon.hr>)

... budući da će se, po svemu sudeći, pokret Tuđmana najkasnije 1999. naći u definitivnome outu. (<http://www.nacional.hr>)

3.1.4. Osobito je zanimljiv niz vrlo frekventnih novih frazema kao što su: *biti in* 'biti u modi; biti u tijeku događaja', *biti out* 'biti zastario, ne biti aktualan', *biti off* 'biti drugačiji, čudan, odstupati od uobičajenog', *biti u bedu* 'biti neraspoložen, u depresiji', *pasti u bed* 'oneraspoložiti se, pasti u depresiju', *bed je/nije bed* 'teško je/nije teško učiniti što', *nema beda* 'nema problema' i sl. Anglicizam *in* počeo se upotrebljavati u hrvatskom jeziku upravo u okviru frazema i isključivo u njemu, ali se zbog česte upotrebe počeo koristiti i kao nepromjenjivi pridjev u sklopu sintagmi tipa *in odjeća, in frizura, in mjesto, in muzika* i sl. *Out* se i dalje pojavljuje samo u sklopu frazema, dok je u frazema *biti off* vidljiv suprotni proces. Naime, anglicizam *off* ušao je u hrvatski jezik upravo kao pridjev sa značenjem 'drugačiji od standardnog' i upotrebljavao se u sintagmama tipa *off kazalište, off muzika, off počezaja* i sl., a tek kasnije ušao je i u frazeologiju. Anglicizam *bed*, pisan prema engleskom izgovoru, također je prešao iz frazeoloških sklopova u širu upotrebu, pa pod natuknicom *bed* u *Rječniku stranih riječi* Anića i Goldsteina pronalazimo dva homonima, od kojih je jedan imenica sa značenjem 'psihička klonulost; neraspoloženje, potištenost, depresivno stanje', a drugi prilog sa značenjem 'loše, ružno'.

FunnyMail newsletter uhjepšat će vam dan i nasmijati vas čak i onda kad ste u bedu. (<http://www.besplatne-stvari.com>)

⁵ Sekundarnom adaptacijom R. Filipović u sklopu svoje teorije jezika u kontaktu naziva adaptaciju anglicizma koja se nastavlja i nakon integracije u jezik primaćac.

3.2. U određenom broju frazeoloških jedinica utjecaj engleskog jezika očituje se uključivanjem u njihov sastav anglicizama koji su rezultat sekundarne adaptacije.⁵ Niz frazema organiziran je oko leksema *spika*: *prodavati/prodati (bacati/baciti, nabaciti) spiku* 'lagati, preuveličavati činjenice, hvaliti se', *kužiti/ne kužiti spiku* 'razumjeti/ne razumjeti što, biti upoznat i u tijeku s čime', *brijati na kakvu spiku* 'živjeti u kakvom uvjerenju, živjeti u svom svijetu', *dobiti koga na (kakvu) spiku* 'zavarati, obmanuti koga', *pasti na spiku* 'biti prevaren, ispasti budala' i sl. *Spika* 'neobavezan razgovor' predstavlja izvedenicu, formiranu u sekundarnoj adaptaciji od anglicizma *spikirati* 'govoriti, razgovarati; govoriti kao najavljiivač'.

...ili u prijevodu: baci ovo smeće, stari, i kupi neku zvijer od softvera da može nabaciti spiku. (<http://www.angelfire.com>)

3.3. U novoj hrvatskoj frazeologiji često nailazimo i na frazeme koji su preuzeti iz engleskog jezika potpunim ili djelomičnim kalkiranjem.

3.3.1. Posljedicom potpunog kalkiranja možemo smatrati frazeme kao što su: *psi rata* 'ratni najamnici, krvoločni vojnici koje se bore isključivo za materijalnu naknadu' (prema engl. *dogs of war*), *globalno selo* 'tijesna povezanost svih dijelova svijeta putem elektronskih medija i informatičke tehnologije' (prema engl. *global village*), *odljev mozgov* 'odlazak mladih stručnjaka, osobito znanstvenika, u zemlje koje im nude bolje uvjete za rad' (prema engl. *brain drain*), *tigar od papira (papirnat tigar)* 'neprijatelj koji nastoji izgledati opasan i moćan, a u biti je slab i bezopasan' (prema engl. *paper tiger*), *vrući krumpir* 'teško rješiv problem koji se najčešće nastoji prebaciti drugome' (prema engl. *hot potato*) i *dan D* 'dan od posebne važnosti, dan kad se što rješava' (prema engl. *D - day*) i dr.

Kad je došla posljednja prijetnja NATO-ovih snaga zbog srpskog etničkog čišćenja na Kosovu, mislili smo da će prijetnje ostati, kao i do sada, tigar od papira. No, tu smo se prevarili... (<http://www.hop.hr>)

I u subotu su čelnici Stožera za spas KIM-a govorili "da je Vukelić vrući krumpir KIM-a prebacivao na župana Jelkovića". (HNK)

3.3.1.1. Osobito su zanimljivi frazemi koji u hrvatskom jeziku pokazuju određene razlike u značenju ili upotrebi u odnosu na engleski kao jezik iz kojeg su preuzeti.

Pod utjecajem izraza *American dream* u hrvatskom se jeziku počeo upotrebljavati frazem *američki san* i njegova proširena varijanta *ostvariti američki san*. On se, prije svega, kao i u engleskom jeziku, odnosi na američke ideale demokracije, slobode i jednakosti, a upotrebljava se kad se želi istaknuti da u Americi svatko ima šansu vlastitim sposobnostima i naporima ostvariti svoj san i naći se na vrhu društvene ljestvice. Ipak, u hrvatskom jeziku ovaj frazem pronalazimo i u kontekstima koji nemaju nikakve veze s Amerikom u značenju 'uspjeti, ostvariti svoje ideale'.

Od impresivnih muškaraca u Hrvatskoj doista je teško odlučiti se u jednoj godini samo za jednoga. Mladih, bogatih i utjecajnih koji su se preko noći vinuli u visine i ostvarili američki san ima na svakom koraku. (HNK)

U engleskom jeziku sintagmom *black hole* označava se svemirski objekt koji uvlači u sebe svu materiju i energiju jer se ništa ne može oduprijeti snazi njegova gravitacijskog polja, ali u prenesenom značenju i s ironičnim prizvukom njome se označava i mjesto u prostoru i vremenu u kojem stvari tajanstveno i nepovratno nestaju. U hrvatskom se jeziku termin kojim označavamo svemirsko tijelo frazeologizirao, a pronalazimo ga u obliku *crna rupa* u dva značenja. Prvo je srodno prenesenom značenju u engleskom jeziku i glasi 'praznina, neobjašnjivi nestanak čega', dok je drugo značenje u kojem se pojavljuje 'slaba točka, loš ili nezakonit aspekt čega'.⁶

Ministarstvo obrane ostalo je crna rupa hadzezevske vlasti u kojoj su protuzakoniti i polukriminalni potezi svakodnevna pojava. (<http://www.nacional.hr>)

Izraz *first lady* u engleskom se jeziku prvenstveno odnosi na suprugu američkog predsjednika, ali upotrebljava se i za supruge visokih državnih dužnosnika drugih zemalja, te za ženu koja zauzima istaknuto mjesto na nekom području ili u nekoj djelatnosti. U istom značenju i mi upotrebljavamo izraz *prva dama*, ali unutar korpusa postoje i primjeri koji donekle odstupaju od upotrebe ove sintagme u engleskom jeziku. Ovaj frazem upotrijebljen je i kad se odnosi na suprugu općenito, a pronašla sam i primjer kada se odnosi na imenice ženskog roda kojima se ne označavaju osobe ženskog spola.⁷

Bilo kako bilo, Ševa i Tarzan izvijestili su me da su i Račan i Lučín, kad su došli, bili impresionirani vrtom koji moja prva dama uređuje. (<http://www.autoweb/malnar>)

Opatija kao prva dama hrvatskog turizma, između ostalih, ima i problem nesnosnih prometnih gužvi, naročito u ljetnim mjesecima. (<http://vizikom.com/opatija>)

Srdela - prva dama Jadrana. (<http://morsko-prase.hr>)

Frazem *bliski susret* preuzet je iz engleskog jezika najvjerojatnije preko naslova popularnog i gotovo kulturnog filma znanstvene fantastike *Close encounters of the third kind*, prevedenog na hrvatski jezik kao *Bliski susreti treće vrste*. U engleskom jeziku *a close encounter of the third kind* upotrebljava se kao termin u ufologiji, a odnosi se na susret čovjeka s nezemaljskom inteligencijom, a njegovom kraćom varijantom *close encounter* označava se bilo koji susret do kojeg dolazi pod čudnim ili neočekivanim okolnostima i koji uglavnom predstavlja kakvu potencijalnu opasnost. Sam leksem *encounter* upotrebljava se, uz ostalo, i kad se govori o kakvom sukobu (osoba, vojski i sl.), a u hrvatskom se jeziku frazem *bliski susret* uz frazeološko značenje preuzeto iz engleskog jezika, pojavljuje i u značenju 'verbalni ili fizički obračun dviju ili više osoba'.

⁶ Simboličko značenje crne boje uglavnom je negativno, pa se ono što je crno često povezuje sa zlom, s onim što se protivi Božjoj volji, ali i ljudskim zakonima i moralu. Crna boja igra česta je kao komponenta u frazeologiji, a frazemima koji je sadrže gotovo uvijek daje negativan predznak.

⁷ Budući da je ovakva upotreba navedenog frazema rijetka i nije rječnički evidentirana, možemo je okarakterizirati kao individualno-autorsku ili okazionalnu, a gotovo uvijek je prati i ironičan prizvuk.

Sljedeći bliski susret s nešto većim razmjerima zbio se u parku u blizini Poljane. Ista skupina Funcuta napala je automobil s nekolicinom Torcidaša, ali se ubrzo priključilo još 20-ak starijih pristaša Hajduka pa je nastao pravi sakački lom. (<http://www.nogomet.com>)

3.3.2. Jedini primjer djelomičnog kalkiranja u prikupljenom korpusu predstavlja frazem *party životinja* 'osoba koja često izlazi, opija se, neumjereno se provodi', nastala prema engleskom frazemu istog značenja *party animal*.

Tridesetogodišnji studijski lisac, koji u svom podrumu sam usavršava nove tehnoskladbe, vikendom se pretvara u pravu party životinju. (OK, 2001.)

4. S obzirom na nedvojbeno dominantni status engleskog jezika danas, svi ostali jezici i njihov utjecaj na leksik i ostale razine hrvatskog jezika ostaju često u drugom planu. Ipak, neki su jezici, među njima i njemački, zbog dugotrajnih međujezičnih dodira ostavili u hrvatskom jeziku neizbrisiv trag. Taj trag vidljiv je prije svega na leksičkoj razini, ali brojni germanizmi ili internacionalizmi koji su ušli u hrvatski jezik preko njemačkog pronalaze svoje mjesto i u novijoj hrvatskoj frazeologiji. Jedan dio takvih frazema ostat će u granicama žargona i regionalne frazeologije sjeverozapadne Hrvatske (npr. *držati kome štangu*, *imati (tražiti) štelu* i sl.), ali neki će vremenom ući i u širu upotrebu (npr. *staviti (zamotati, umotati* i sl.) *što u celofan*).

4.1. U nekim frazemima pojavljuju se germanizmi koji su već dugo u upotrebi i adaptirani su na ortografskoj, fonološkoj i morfološkoj razini sustavu hrvatskog jezika. Takav je npr. frazem *držati kome štangu* 'biti na čijoj strani, bezuvjetno koga podržavati', te frazemi u kojih je glavna komponenta za određivanje frazeološkog značenja germanizam *fajrunt* sa značenjem 'kraj radnog vremena ugostiteljskog objekta': *i fajrunt* 'i gotovo, o tome više nema priče', *napraviti fajrunt* 'prekinuti s čime, ostaviti se čega' i *dati kome fajrunt* 'otпустiti koga, dati kome do znanja da je nepotreban'. Germanizam *mus* koji se koristi u kartaškom žargonu za odredbu u belotu da onaj koji dijeli karte, kao posljednji, obvezno određuje aduta, pronašao je svoje mjesto i u frazemu *raditi (napraviti* i sl.) *pod mus* 'raditi (napraviti i sl.) na silu, po čijoj naredbi, bez volje'. Upotrebi germanizma štih 'jedno nošenje u kartaškoj igri' dugujemo frazem *biti na štihu* sa značenjem 'biti na potezu'. Pod utjecajem frazeološkog značenja izraza *imati (tražiti* i sl.) *štelu* 'imati (tražiti i sl.) vezu, poznanstvo koje će donijeti kakvu korist' germanizam *štela* počeo se upotrebljavati i samostalno u značenju 'veza, probitačno poznanstvo', tj. došlo je do proširenja značenja u odnosu polazni leksem *die Stelle* u njemačkom jeziku.

U svojim makinacijama nije nailazio na zapreke jer su mu neki iz najvišeg političkog vrha držali štangu. (Radio 101, 15. 4. 2001.)

Čemu pritisak da se Srbima pod mus vraćaju kuće kad njihovi žitelji nisu zainteresirani da ovdje trajno žive? (<http://www.feral-tribune.com>)

4.1.1. U frazemu *staviti (zamotati, umotati* i sl.) *što u celofan* sa značenjem 'prikazati što boljim nego što jest, reći nešto neugodno na lijep način' pronalazimo internacionalizam koji je u hrvatski jezik ušao preko njemačkog.

Iako su HTV i državni tisak izvoštaje s tog sastanka umotali u celofan, istina je po hadzeovsku vlast vrlo bolna. (Hnk)

4.1.2. U sportskom žargonu upotrebljava se leksem *zicer* kojim se označava sigurna, stopostotna prilika za pogodak, a pronalazimo ga i u frazemima *iskoristiti zicer* 'iskoristiti sigurnu priliku za postizanje kakva cilja' i *namjestiti kome što na zicer* 'osigurati kome sigurnu priliku za ostvarivanje kakva cilja'. Leksem *zicer* nastao je prema njemačkom *sitzen*, ali u njemačkom ne postoji u liku kakav se pojavljuje u hrvatskom jeziku.

Unatoč tome što sada pokušava nešto ušćariti od tog Šeksa i HDZ-ova vrludanja, oporba nije u pravome trenutku uspjela iskoristiti još jedan zicer koji im je namjestio HDZ. (HNK)

5. U novijoj hrvatskoj frazeologiji prisutan je, osobito u regionalnoj frazeologiji južne Hrvatske⁸, i utjecaj talijanskog jezika. Iako će znatan dio frazema s talijanskim elementima ostati u granicama regionalne frazeologije, spomenut ću one koji se pojavljuju u prikupljenom korpusu frazema i imaju široku upotrebu. Vrlo su česti frazemi s leksemom *solo* koji je u hrvatski jezik došao iz talijanskog. Prvotno je on bio vezan samo uz područje glazbe, ali se danas upotrebljava i u prenesenom značenju, pa ćemo nepromjenjivim pridjevom *solo* opisivati onoga tko sam izvodi neku radnju, imenicom *solist* onoga tko živi sam i nije ni s kim u ljubavnoj vezi, a glagol *solirati* upotrijebit ćemo u značenju 'samovati, provoditi vrijeme bez djevojke (o momku) ili momka (o djevojci)'. U frazeologiji pronalazimo izraze *biti (postati, ostati i sl.) solo* 'biti (postati, ostati i sl.) bez ljubavnog partnera' i *solo igrač (brijač)* 'onaj koji sve čini sam i na svoju ruku, koji se ne uklapa u društvo'. U tisku u posljednje vrijeme često nailazimo na frazem *napraviti salto* sa značenjem 'napraviti neočekivan obrat, promjenu (uobičajeno u politici, pristupiti drugoj stranci)', koji je najvjerojatnije nastao prema frazemu *salto mortale* 'sudbonosan preokret, neuobičajen pothvat', dijelu međunarodnog sloja hrvatske frazeologije, preuzetom bez prijevoda iz talijanskog jezika. Talijanizam *dir* 'krug, kratka šetnja, ob. u krugu' poslužio je kao osnova za stvaranje frazema *biti u diru* sa značenjem 'biti moderan, u trendu; pojavljivati se, kružiti'. Ovaj frazem jedan je od onih koji su izišli iz okvira regionalne frazeologije i ušli u široku upotrebu.

Ukoliko do rajna i uspijete ostati solo, ovog puta nećete pobjeći ljubavnom zovu. (<http://www.corner.hr/astro>)

Od glazbe voli ono što je trenutačno u diru, ali uvijek se vraća rock-u. (<http://www.hvk-gusar.hr>)

6. U nekim frazemima na prvi pogled ne prepoznamo ni jedan element kao hrvatski. Takvi su npr. frazemi *turbo dizel* i *full gas* koji se upotrebljavaju u značenju 'jako, intenzivno, u najvećoj mogućoj mjeri'. Za određivanje značenja prvog frazema važna je komponenta

dizel kojom se označava vrsta snažnog motora s unutarnjim izgaranjem, dok komponenta *turbo* označava da je osobina druge komponente frazema da radi pojačano, brzo, da je posebne kvalitete, odnosno upotrijebljena je u funkciji koju i inače ima kao prvi dio imeničkih ili pridjevskih riječi u hrvatskom. Ovdje u sastavu istog frazema pronalazimo utjecaj dvaju jezika: latinskog (*turbo*) i njemačkog (*dizel* - prema njemačkom izumitelju motora R. Dieselu). Za drugi frazem možemo pretpostaviti da je nastao pod utjecajem engleskog jezika kao priložni frazem po uzoru na već postojeće frazeme hrvatskog jezika srodnog značenja - *punom parom* i *punim gasom* 'brzo, jako, svim silama'.

Onda se tata okrenuo prema meni i zdimio mi je jednu trisku turbo dizel. (<http://www.feral-tribune.com>)

S obzirom da haklate na kladionici, a pušite full gas, probajte ovaj program. (<http://free-zg.hinet.hr>)

7. Frazeologija je nacionalno obilježeni dio jezika u kojem se očituje način života i poimanja svijeta njegovih govornika, a često je i zbog svoje neprozirnosti, uvjetovane desenantizacijom komponenata frazema, teško razumljiva, pa poznavanje frazeologije povezujemo s poznavanjem kulture naroda u kojem je nastala i možemo ga smatrati najvišim stupnjem znanja nekog jezika. Ipak, frazeologija nije isključivo zatvorena i nacionalno specifična struktura. U njoj su vidljivi neki univerzalni principi čovjekova metaforičkog poimanja svijeta, a znatan utjecaj stranih jezika nedvojbeni je dokaz njene otvorenosti. Utjecaj stranih jezika u hrvatskoj je frazeologiji oduvijek prisutan, o čemu svjedoči i znatan međunarodni sloj frazeologije, preuzet iz više jezika s kojima su govornici hrvatskog jezika tijekom povijesti bili u bliskim vezama. Danas, kada je svijet definitivno postao globalno selo, taj utjecaj vidljiv je u stvaranju nove hrvatske frazeologije.

Novi frazemi nastaju prenošenjem iz drugih jezika u hrvatski bez prijevoda, potpunim ili djelomičnim kalkiranjem, te unošenjem u sastav frazema stranih komponenti, u većoj ili manjoj mjeri adaptiranih i ukorijenjenih u sustavu hrvatskog jezika. Frazemi koji sadrže strane elemente najčešće su organizirani oko posudnica koje se u hrvatskom jeziku upotrebljavaju i samostalno, a stupanj njihove prilagodivosti vidljiv je na ortografskoj, fonološkoj i morfološkoj razini. U nekim primjerima strani elementi pojavljuju se u jeziku prvenstveno kao dio frazeoloških izraza, da bi tek kasnije stekli status zasebnih leksičkih jedinica. Neki od takvih novih hrvatskih frazema sa stranim elementima nikad neće izići iz okvira podstandardne ili regionalne frazeologije ili će ostati stilski obilježeni, ali veći stupanj ukorijenjenosti stranih elemenata u sustavu hrvatskog jezika povećat će mogućnost njihova širenja u govoru i tekstovima pisanim standardnim hrvatskim jezikom. Engleski jezik, *lingua franca* nove, kompjutorski pismene generacije, zasjenio je pritom svojim utjecajem sve ostale jezike, ali hrvatski će jezik, bez sumnje, i dalje ostati otvoren za utjecaj njemačkog, talijanskog, francuskog i drugih jezika.

⁸ S obzirom na izvore iz kojih sam prikupila analizirani korpus frazema i nedovoljno poznavanje regionalne frazeologije južne Hrvatske, željela bih se ograditi od mogućih pogrešaka i neprimjerene analize.

LITERATURA

- [1] Anić, V. (1998) *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb.
- [2] Anić, V., Goldstein, I. (1999) *Rječnik stranih riječi*, Novi Liber, Zagreb.
- [3] Brozović-Rončević, D., Gluhak, A., Muhvić-Dimanovski, V., Sočanac, L. i B. (1996) *Rječnik novih riječi*, Minerva, Zagreb.
- [4] Bujas, Ž. (1999) *Veliki englesko-hrvatski rječnik*, Nakladni zavod Globus, Zagreb.
- [5] *Cambridge International Dictionary of Idioms* (1999), Cambridge University Press, Cambridge.
- [6] *Collins Cobuild English Language Dictionary for Advanced Learners* (2001), HarperCollins Publishers, Glasgow.
- [7] Filipović, R. (1990) *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku*, JAZU - Školska knjiga, Zagreb.
- [8] Hendrickson, R. (1997) *Encyclopedia of Word and Phrase Origins*, Facts on File, Inc., New York.
- [9] Jernej, J. (1992/93) *O klasifikaciji frazema*, Filologija, 20-21, Zagreb, str. 196. - 205.
- [10] Matešić, J. (1982) *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
- [11] Menac, A. (1972) *Svoje i posuđeno u frazeologiji*, Strani jezici, br. 1, Zagreb, str. 9. - 19.
- [12] Menac, A. (1972) *Posuđeni elementi u ruskoj i hrvatskoj frazeologiji*, Zbornik radova posvećen VII. kongresu slavista održanom u Varšavi, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, str. 89. - 99.
- [13] Mihaljević, M., Hudeček, L. (1998) *Anglizmi u hrvatskom jeziku - normativni problemi i leksikografska obrada*, Zbornik Hrvatskog društva za primijenjenu lingvistiku "Jezična norma i varijeteti", Zagreb - Rijeka, str. 335. - 343.
- [14] Turk, M. (1994) *Naznake o podrijetlu frazema*, Fluminensia, god. 6, br. 1 - 2, Rijeka, str. 37. - 47.
- [15] Wahrig, G. (1980) *Deutsches Wörterbuch*, Mosaik, München.

Summary

During its history the Croatian language has been influenced by many languages. The evidence of this influence is found not only on the lexical level, but also in phraseology. A part of Croatian phraseology is international. It consists of untranslated idioms imported from other languages and partial or complete calques. The most recent Croatian phraseology does not consist only of idioms imported entirely from other languages, but also of idioms that are composed of Croatian and foreign elements. Usually these foreign elements play an important role on the lexical level and are already more or less adapted to the system of the Croatian language. A certain number of such new idioms will never cross the border of substandard or regional phraseology, but with their growing adaptation to the system of the Croatian language, the chances that they will be used more often increase.

bib. irb. ko.
129093

UDK: 811.163.42'373
Izvorni znanstveni rad

BARBARA KRYŽAN-STANOJEVIĆ (Zagreb)

ANALIZA IZABRANIH KOMPONENATA ZNAČENJA U GLAGOLIMA KRETANJA

Glagoli kretanja izazivali su uvijek veliki interes. Posebnost samog kretanja i njegove sveprisutnosti u našem životu ostavili su trag u filozofiji, a i u pristupu glagolima koji to kretanje imenuju. Fenomen je u tome da niti jedna druga podvrsta nije stvorila tako decidirano izdvojenu kategoriju. Specifika te kategorije sastoji se prije svega u tome da je izdvojena na semantičkom planu, ali se njezina kategorijalnost zasniva na formalnim pokazateljima.

Izdvajanje glagola kretanja kao posebne kategorije uvijek je pobuđivalo nesporazume i potrebu redefiniranja niza gramatičnih, semantičkih i sintaktičkih kategorija koje su se na nju nadovezivale.

Liberalniji pristup samoj kategoriji kao pojmu, priznavanje međukategorijalnog prostora daje nam mogućnost boljeg uvida u grupu glagola kretanja, već tradicionalno izdavanu i svestrano analiziranu, osobito u slavenskim jezicima.

U svim radovima koji se na bilo koji način odnose na ovu temu, polazište je definicija pokreta. Uglavnom se poseže za Aristotelovim, Heraklitovim i Sokratovim tvrdnjama u kojima su pokret ili kretanje prisutni u ovakvom ili onakvom obliku.¹ U shvaćanju kategorije glagola kretanja postoji velika raznolikost i autori najčešće moraju svoja razmatranja ograničiti na manje semantičke cjeline koje bi s jedne strane zadovoljile uvjete cjelovitosti, s druge pak ispunile nade istraživača, pružajući odgovore na postavljena pitanja, dok je kompletnih monografija malo.²

Iako bi se činilo da je o glagolima kretanja u lingvističkoj literaturi sve rečeno, u toj

¹ Primjer bogatog i svestranog uvoda u problematiku glagola kretanja nalazimo u jedinom donckle cjelovitom hrvatskom radu na tu temu ([9]) koji je, ipak, raden iz perspektive engleskog jezika.

² Poljska jezikoslovna literatura najviše može zahvaliti studijama B. Bojar ([1], [2]) na tu temu. Kasniji radovi u većini baziraju na njezinim klasifikacijama i konstatacijama, koristeći njezinu monografiju kao bazu ili za obradu ili za polemiku.

1944

...